

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 26 mars 2012

Mål nr

B 4343-11

KLAGANDE

Riksåklagaren
Box 5553
114 85 Stockholm

MOTPART

PW

Ombud och offentlig försvarare: JG

SAKEN

Grovt narkotikabrott m.m.

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts dom 2011-09-02 i mål B 6559-11

DOMSLUT

Högsta domstolen fastställer hovrättens domslut.

För försvaret av PW i Högsta domstolen tillerkänns JG ersättning av allmänna medel med 31 665 kr, varav 19 581 kr för arbete, 10 359 kr för tidsspillan och 1 725 kr för utlägg. Denna kostnad ska stanna på staten. I ersättningen ingår mervärdesskatt med 6 333 kr.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Riksåklagaren har yrkat straffskärpning.

PW har motsatt sig att domen ändras.

DOMSKÄL

Frågan i målet

1. I enlighet med hovrättens i den delen inte överklagade dom har PW gjort sig skyldig till narkotikabrott, ringa brott, och rattfylleri. Han har även gjort sig skyldig till narkotikabrott bestående i att han den 10–11 maj 2011 från trakten kring A till B olovligen har innehaft och transporterat 97 155 gram cannabisharts, som är narkotika och som inte var avsett för eget bruk. Han har därefter den 11 maj i Bålsta olovligen innehaft och förvarat narkotikan. Riksåklagaren har gjort gällande att brottet är grovt med hänsyn till den stora mängden narkotika. Frågan i målet är hur detta narkotikabrott ska bedömas.

Följande är utrett om sakförhållandena

2. När det gäller de närmare omständigheterna kring brottet finns i huvudsak endast PWs egna uppgifter. Riksåklagaren har förklarat sig godta dessa. De ska därför läggas till grund för bedömningen. Av utredningen framgår därmed följande.

3. PW har sedan tjugoårsåldern, dvs. i ungefär 30 år, missbrukat hasch. Missbruket har dock inte tagit överhanden, utan han har kunnat fungera socialt. Han har haft ett arbete som han har skött och han har varit samboende i en egen fastighet med en kvinna, som har en nu 17-årig son. Sin narkotika har han under många år köpt av en person som heter X. Normalt har han, på senare tid, betalat 60 kr per gram. Hans dygnskonsumtion har legat på ca ett gram.
4. Vid ett tillfälle då han skulle köpa hasch av X fick han frågan om han kunde tänka sig att hämta ett parti hasch mot ersättning i form av två hekto hasch. Han trodde att det skulle röra sig om ett par påsar eller som mest tio kilo. Han accepterade erbjudandet och fick de två hektona.
5. En vecka senare fick han besked om att han skulle resa till en adress i C där han skulle vända. Vid det här tillfället hade han en hyrbil, en Ford Focus, eftersom hans egen bil var på verkstad. Samma dag som han hade fått beskedet gav han sig iväg strax efter kl. 18. När han kom till C blev han tillsagd att vända norrut och köra mot A. På en parkeringsplats i trakten av A sammanträffade han med en mansperson som hade narkotikan. Denne var i ungefär samma ålder som PW. Tillsammans hjälptes de åt att lasta in narkotikan i hyrbilen. Till sin förvåning kunde PW konstatera att det rörde sig om fyra stora väskor och att mängden narkotika var mycket större än han hade fått uppgift om. Väskorna var så stora att alla inte fick plats i bagageutrymmet, utan en väska fick placeras i baksätet.
6. PW tyckte i det läget att han inte kunde backa ur även om han aldrig skulle ha ställt upp om han i förväg hade vetat att det rörde sig om så mycket

narkotika. När omlastningen var klar körde PW tillbaka till B där han bar in väskorna i sin bostad och placerade dem under sängen. Han undersökte en av väskorna och tog ut en haschkaka om ca 100 gram som extra betalning, eftersom det rörde sig om en så stor mängd narkotika.

7. Narkotikan skulle hämtas dagen efter. Detta blev emellertid inte av eftersom PW greps av polis. Sammantaget hade han hand om narkotikan i ungefär tolv timmar.

Straffbestämmelserna om narkotikabrott

8. För narkotikabrott döms enligt 1 § narkotikastrafflagen (1968:64) bl.a. den som har transporterat eller förvarat narkotika och den som har innehaft narkotika. Straffskalan för normalgraden av narkotikabrott är fängelse i högst tre år medan straffskalan för grovt narkotikabrott är fängelse i lägst två och högst tio år. Vid bedömning av om ett narkotikabrott är grovt ska enligt 3 § narkotikastrafflagen särskilt beaktas om det har utgjort led i en verksamhet som har bedrivits i större omfattning eller yrkesmässigt, avsett särskilt stor mängd narkotika eller annars varit av särskilt farlig eller hänsynslös art. Bedömningen ska grundas på en sammanvägning av omständigheterna i det särskilda fallet.

9. Regleringen av förhållandet mellan narkotikabrott av normalgraden och grovt narkotikabrott tillkom genom en lagstiftning som trädde i kraft år 1981 (prop. 1980/81:76). Lagändringarna innebar bl.a. en höjning av straffminimum för grovt narkotikabrott och en ändring av kriterierna för bedömningen av om grovt brott ska anses föreligga. Ett huvudsyfte med ändringarna var att beteckningen grovt narkotikabrott – och därmed den stränga straffskala som gäller

för sådant brott – skulle förbehållas de allvarligaste gärningarna. Som exempel pekades på verksamhet inom sådana internationella brottssyndikat där man kalkylerar med ett tänkbart straff närmast som en företagsekonomisk riskfaktor (a. prop. s. 207).

10. I det aktuella lagstiftningsärendet diskuterades om ett särskilt kriterium för grovt brott även fortsättningsvis skulle vara att brottet avsåg en särskilt stor mängd narkotika. I den promemoria som låg till grund för lagstiftningen – Förslag till ändringar i narkotikastrafflagen (1968:64) m.m. (Ds Ju 1980:4) – argumenterades det för att mängdkriteriet borde tonas ned vid bedömningen till förmån för vad som allmänt kan beskrivas som graden av hänsynslöshet i förfarandet. Enligt promemorian (a. prop. s. 206 f.) borde lämpligen de då gällande kvantitativa begreppen i 3 § narkotikastrafflagen ”i större omfattning” och ”avsett särskilt stor mängd narkotika” utgå. I stället borde föreskrivas att det vid bedömningen av om ett narkotikabrott är grovt särskilt ska beaktas om brottet har utgjort ett led i en verksamhet som har bedrivits yrkesmässigt eller annars har varit av särskilt farlig eller hänsynslös art.

11. Förslaget i promemorian till ändrade kriterier för grovt brott, som fick betydande kritik vid remissbehandlingen, godtogs inte fullt ut av lagstiftaren. Vad remissinstanserna särskilt vände sig emot var borttagandet av mängdkriteriet (”avsett särskilt stor mängd narkotika”). Detta behölls därför. Samtidigt betonades emellertid att graden av hänsynslöshet i gärningsmannens förfarande bör tillmätas förhållandevis större vikt vid bedömningen av om brottet ska anses grovt. Därmed avsågs sådana faktorer som att det aktuella preparatet är särskilt farligt eller att fråga har varit om systematiskt bedriven överlåtelse till skolelever eller annan ungdom eller till intagna på anstalter. Utgör gärningen ett led i en organiserad brottslighet, borde detta också beaktas

i större utsträckning. Att gärningen har varit av särskilt hänsynslös art borde därför uttryckligen nämnas bland de omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om brottet ska anses grovt. (A. prop. s. 207 f.)

12. Avsikten var att hänsynslöshetsrekvisitet, i förening med höjningen av minimistrafvet, skulle bidra till utvecklingen av en praxis, enligt vilken andra omständigheter än mängden narkotika skulle tilläggas större betydelse än tidigare vid bedömningen av vad som utgjorde grovt brott.

Ny rättspraxis

13. Högsta domstolen har i ett flertal rättsfall under senare tid behandlat bl.a. frågan om betydelsen av sort och mängd vid straffvärdebedömningen av narkotikabrott. I rättsfallet NJA 2011 s. 357, punkterna 22–28, framhöll Högsta domstolen att arten och mängden av den narkotika som en tilltalad har befattat sig med i och för sig är en viktig faktor vid straffvärdebedömningen i narkotikamål. Domstolen framhöll emellertid att en mekanisk tillämpning av de tabeller som domstolarna många gånger använder sig av vid straffmätningen i narkotikamål riskerar att leda till att andra för straffvärdebedömningen, särskilt när det gäller den grövre brottsligheten, viktigare faktorer inte beaktas i tillräcklig grad. Domstolen framhöll också, med hänvisning till rättsfallet NJA 2010 s. 592, att ett alltför starkt betonande av art och mängd leder till att det i många fall vid stora mängder inte finns något egentligt utrymme för straffmätningen. Högsta domstolens slutsats blev, såvitt är av betydelse för bedömningen i detta mål, att tabeller för straffmätningen som utgår från art och mängd fyller en begränsad funktion vid tillämpningen av de övre delarna av straffskalan för grovt narkotikabrott.

14. I rättsfallet NJA 2011 s. 357, punkterna 34–38, nämnde Högsta domstolen såsom faktorer som påverkade straffvärdet, vid sidan av sorten och

mängden narkotika, att brottsligheten hade haft ett samband med de tilltalades eget missbruk, vilket ansågs förmildrande, och att hanteringen – avseende de huvudåtalade – hade avsett och syftat till en förhållandevis omfattande handel med narkotika, vilket bedömdes som försvårande. Sådana omständigheter som att verksamheten hade varit ägnad att ge en inte obetydlig ekonomisk vinst och att de tilltalade inte hade stått främmande för en fortsatt och utvidgad handel vägdes också in som försvårande. Däremot ansågs det påverka straffvärdet i sänkande riktning att verksamheten låg förhållandevis långt ifrån delaktighet i den organiserade och ofta internationella narkotikahandel för vilken de övre delarna av straffskalan främst är avsedda. I samma riktning talade att verksamheten inte hade sträckt sig över någon längre tid samt att den försäljning som det varit fråga om hade varit begränsad till vänner och bekanta.

15. I rättsfallen NJA 2011 s. 675 I och II lyfte Högsta domstolen fram vissa ytterligare faktorer som vid sidan av art och mängd narkotika bör tillmätas betydelse för bedömningen av om brottet är grovt. Faktorer som i de aktuella fallen talade emot att det rörde sig om grova narkotikabrott var att det var fråga om samköp, dvs. om flera personer som tillsammans köpte in narkotikan, att det inte fanns något vinstsyfte, att det var fråga om överlåtelse i begränsad utsträckning och att brottsligheten var utpräglad missbruksrelaterad och hade starka tidsmässiga samband. Att brottsligheten inte heller kunde sägas ha varit organiserad bidrog till slutsatsen att brotten inte borde bedömas som grova.

16. I Högsta domstolens dom den 6 december 2011 i mål B 2521-11 redovisades ytterligare omständigheter av betydelse för bedömningen av narkotikabrott. Målet gällde ett antal personer som på olika sätt hade medverkat i en organiserad s.k. internethandel med narkotika. Som betydelsefulla faktorer för bedömningen av till vilken grad ett narkotikabrott hör och vilket

straffvärde det har framhöll Högsta domstolen sådant som hur omfattande och välorganiserad verksamheten hade varit, hur narkotikan hade marknadsförts samt hur länge verksamheten hade fortgått. Särskild tyngd borde enligt domstolen läggas vid moment som måste betraktas som uttryck för hänsynslöshet i någon mening. Ett sådant moment är om narkotikan har gjorts lättåtkomlig för unga missbrukare.

Slutsatser rörande betydelsen av sort och mängd

17. I de angivna rättsfallen har Högsta domstolen, särskilt när det gäller den allvarligare narkotikabrottsligheten, inskräpt betydelsen av att andra faktorer än sort och mängd narkotika ges ett avgörande inflytande över bedömningen av brottslighetens straffvärde. För att detta ska vara möjligt måste betydelsen av sort och mängd narkotika tonas ned. Det måste helt enkelt, som framgår av rättsfallet NJA 2011 s. 357, inom straffskalan – särskilt för grovt narkotikabrott – finnas ett tillräckligt utrymme för beaktande av sådana faktorer som omfattningen av brottsligheten, den eventuella yrkesmässighet som har präglat den, dess farlighet samt graden av hänsynslöshet (jfr NJA 2010 s. 592).

18. Det sagda innebär dels att beteckningen grovt brott ska reserveras för de narkotikabrott som verkligen kan sägas vara allvarliga, dels att den övre delen av straffskalan för grovt brott ska förbehållas fall i vilka man kan tala om brottslighet som har präglats av en verkligt betydande farlighet eller hänsynslöshet. En följd av detta är att det s.k. mängdrekvisitet visserligen, även ensamt, i vissa fall bör kunna motivera att ett narkotikabrott ska bedömas som grovt. Det bör även kunna ligga till grund för ett straff som är klart högre än minimistraflet för grovt narkotikabrott. Men enbart mängden bör i allmänhet inte föranleda bedömningen att straffvärdet motsvarar ett fängelsestraff som sträcker sig mer än några år över minimistraflet för grovt brott. Det bör dock

framhållas att den betydelse som tillmäts mängden narkotika måste tillåtas variera något med preparatets farlighet.

Bedömningen i detta fall

19. Straffvärdet av den samlade brottsligheten påverkas inte märkbart av att den omfattar även ringa narkotikabrott och rattfylleri.

20. Den mängd hasch som PW har hanterat den 10–11 maj 2011 har varit synnerligen stor. Med hänsyn härtill och då hanteringen har innefattat transport, förvaring och innehav av narkotikan på det sätt som är utrett i målet saknas utrymme för någon annan bedömning än att brottet är grovt. Detta innebär att straffvärdet motsvarar fängelse i minst två år. Frågan är emellertid om straffvärdet motsvarar ett längre fängelsestraff än minimistraffet.

21. PWs narkotikahantering har avsett hasch, dvs. cannabisharts. Visserligen finns det skäl som talar för att personer som börjar missbruka cannabis inte sällan efter ett tag går över till tyngre och farligare preparat. Men cannabis får ändå, med den kunskap som finns för närvarande, bedömas som en mindre farlig narkotikasort än exempelvis amfetamin och som en avsevärt mindre farlig drog än exempelvis kokain och heroin (jfr NJA 2011 s. 357). Den hanterade narkotikans farlighet föranleder därmed inte ett avsteg från den nyss angivna principen (se p.18) om att den övre delen av straffskalan ska reserveras för fall där det finns andra försvårande omständigheter än den, att det har rört sig om en särskilt stor mängd narkotika.

22. PW har fått ersättning för sitt uppdrag. Betalningen har dock, med hänsyn till storleken av narkotikapartiet, varit förhållandevis begränsad. Vid en jämförelse med det pris som PW brukat betala för hasch, 60 kr per gram, motsvarar den utlovade ersättningen 12 000 kr. Visserligen har PW själv betingat sig ersättning i form av narkotika till ett värde av ytterligare 6 000 kr.

Ändå får det sägas att den vinst, som PW har gjort, inte har varit särskilt stor. Någon påtaglig inverkan på straffvärdet i skärpande riktning har därmed inte det förhållandet att brottet har utförts mot ersättning.

23. Att PW uppfattade det så att uppdraget avsåg en avsevärt mindre mängd narkotika bör tillmätas viss betydelse i mildrande riktning. I och för sig kan det sägas att PW har varit beredd att hantera en ganska obestämd mängd narkotika och att han borde ha dragit sig ur uppdraget när det visade sig att partiet var större än han trott. Att han ändå fullföljde uppdraget framstår dock som i någon mån förklarligt med hänsyn till vad som torde vara allmänt känt om de risker för den personliga säkerheten som kan uppstå för den som kommer i kontakt med personer inom den grövre narkotikabrottsligheten och som inte agerar på det sätt som förväntas. Dock kan det knappast sägas att PW har blivit utnyttjad. Han har levt under ordnade förhållanden och haft hyggliga inkomster och en, som det framkommit, normal social tillvaro. Någon utsatt situation har han således inte befunnit sig i.

24. I mildrande riktning bör beaktas att PWs roll har varit liten i sammanhanget. Han har inte tagit några egna initiativ vid transporten utan endast följt de anvisningar som han har fått. Hans insats var begränsad till en transport inom Sverige och en mycket kort tids innehav och förvaring. Visserligen kan det inte råda någon tvekan om att PW har förstått att han har kommit i kontakt med en organiserad brottslighet av allvarligt slag, men det har inte kommit fram att han har haft någon som helst kännedom om hur denna har varit upplagd och vilken allmän omfattning som den har haft. Några uppgifter i detta hänseende har för övrigt inte redovisats i målet.

25. Det sagda innebär sammanfattningsvis att omständigheterna i PWs fall är sådana att straffvärdet av gärningen är något lägre än vad en bedömning grundad på endast sort och mängd skulle leda till. Med hänsyn härtill ansluter

sig Högsta domstolen till den bedömning av straffvärdet som hovrätten har gjort. Straffvärdet motsvarar alltså fängelse fyra år.

26. Med hänsyn till det höga straffvärdet, och då det vid en straffmätning inte finns skäl att avvika från detta värde, kan inte någon annan påföljd än fängelse komma i fråga. Detta innebär att hovrättens domslut ska fastställas.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Marianne Lundius, Ann-Christine Lindeblad, Gudmund Toijer, Johnny Herre och Martin Borgeke (referent)
Föredragande justitiesekreterare: Olof Wetterqvist